АЛГОРИТМІЧНА ПРОЗОРІСТЬ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 342.7
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.07

ІВАН КРЕГУЛ
доктор філософії у галузі права,
приватний виконавець
ivan.krehul@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0009-0003-0100-442

Анотація. Статтю присвячено дослідженню конституційно-правової природи алгоритмічної прозорості та визначенню її місця у механізмі захисту прав людини в умовах поширення автоматизованих та алгоритмічно опосередкованих рішень. Обґрунтовано, що алгоритмічну прозорість не слід зводити виключно до технічної відкритості алгоритму, оприлюднення програмного коду або загального інформування про використання систем штучного інтелекту. У конституційно-правовому вимірі її зміст визначається здатністю забезпечити особі достатній обсяг зрозумілої та юридично значущої інформації про використання алгоритмічної системи, її роль у процесі прийняття рішення, основні критерії та дані, що вплинули на результат, а також можливість перевірити й оскаржити відповідне рішення.

Установлено, що Конституція України прямо не закріплює окремого права на алгоритмічну прозорість. Водночас її конституційне підґрунтя формується системним зв'язком положень про людину як найвищу соціальну цінність, верховенство права, законність діяльності органів публічної влади, рівність, захист приватного життя, право на інформацію та судовий захист. Додаткової нормативної конкретизації зазначена гарантія набуває у законодавстві про захист персональних даних та адміністративну процедуру.

Запропоновано розглядати алгоритмічну прозорість як комплексну конституційно-правову гарантію, що охоплює чотири взаємопов'язані рівні: інституційний, процедурний, індивідуально-пояснювальний та контрольно-наглядовий. Аргументовано, що належний рівень алгоритмічної прозорості повинен визначатися не максимальним обсягом розкритої технічної інформації, а її достатністю для реалізації конкретного конституційного права. Проаналізовано положення Загального регламенту ЄС про захист даних, Регламенту ЄС про штучний інтелект, Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права, а також практику Суду Європейського Союзу щодо автоматизованого прийняття рішень.

Ключові слова: алгоритмічна прозорість; права людини; конституційно-правові гарантії; штучний інтелект; автоматизоване прийняття рішень; право на пояснення; алгоритмічне рішення; персональні дані; публічне управління; судовий захист.

ALGORITHMICAL TRANSPARENCY AS A CONSTITUTIONAL AND LEGAL GUARANTEE FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

UDC 342.7
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.07

IVAN KREHUL
Doctor of Philosophy in Law,
Private Contractor
ivan.krehul@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0009-0003-0100-442

Abstract. The article is devoted to the study of the constitutional and legal nature of algorithmic transparency and determining its place in the mechanism of human rights protection in the context of the spread of automated and algorithmically mediated decisions. It is substantiated that algorithmic transparency should not be reduced exclusively to the technical openness of the algorithm, the publication of the program code or general information about the use of artificial intelligence systems. In the constitutional and legal dimension, its content is determined

by the ability to provide a person with a sufficient amount of understandable and legally significant information about the use of the algorithmic system, its role in the decision-making process, the main criteria and data that influenced the result, as well as the opportunity to verify and appeal the relevant decision. It is established that the Constitution of Ukraine does not directly enshrine a separate right to algorithmic transparency. At the same time, its constitutional basis is formed by a systemic connection of provisions on the person as the highest social value, the rule of law, the legality of the activities of public authorities, equality, protection of private life, the right to information and judicial protection. Additional normative specification of the specified guarantee is given in the legislation on the protection of personal data and administrative procedure. It is proposed to consider algorithmic transparency as a complex constitutional and legal guarantee, covering four interrelated levels: institutional, procedural, individual-explanatory and control-supervisory. It is argued that the appropriate level of algorithmic transparency should be determined not by the maximum volume of disclosed technical information, but by its sufficiency for the implementation of a specific constitutional right. The provisions of the EU General Data Protection Regulation, the EU Regulation on Artificial Intelligence, the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law, as well as the case law of the Court of Justice of the European Union on automated decision-making are analyzed.

Key words: algorithmic transparency; human rights; constitutional and legal guarantees; artificial intelligence; automated decision-making; right to explanation; algorithmic decision; personal data; public administration; judicial protection.

Постановка проблеми. Цифрова трансформація публічного управління поступово змінює не лише способи надання адміністративних послуг, обробки інформації чи взаємодії держави з громадянами, а й сам механізм формування владних рішень. Алгоритмічні системи здатні здійснювати перевірку даних, класифікацію осіб, визначення рівня ризику, ранжування, прогнозування, формування рекомендацій або безпосередньо брати участь у прийнятті рішень, від яких залежить реалізація прав, свобод і законних інтересів людини. У таких умовах між особою та суб'єктом владних повноважень виникає новий технологічний елемент – алгоритмічна система, внутрішня логіка функціонування якої може залишатися недоступною або незрозумілою для адресата владного рішення.

Саме по собі використання алгоритмів не суперечить засадам конституційної держави. Автоматизація здатна підвищувати оперативність управління, забезпечувати однакове застосування формалізованих критеріїв, зменшувати адміністративне навантаження та сприяти доступності публічних послуг. Проблема виникає тоді, коли технологічна складність системи перешкоджає установленню того, на яких фактичних та правових підставах було прийнято рішення, які відомості про особу враховувалися, яким був вплив алгоритмічного результату на остаточне рішення і хто несе відповідальність за його правомірність.

За таких обставин алгоритмічна непрозорість перестає бути виключно технічною проблемою. Вона безпосередньо впливає на можливість особи реалізувати конституційні права. Неможливо ефективно оскаржити рішення, якщо невідомо, які обставини стали підставою для його прийняття; складно довести дискримінаційний характер алгоритмічної моделі, якщо неможливо встановити критерії диференціації; право на захист персональних даних утрачає значну частину практичного змісту, якщо особа не знає, яким чином ці дані використовувалися для формування правових наслідків. У результаті формальна наявність механізмів правового захисту може не забезпечувати їх фактичної ефективності.

Звідси постає питання про юридичну природу алгоритмічної прозорості. Чи є вона самостійним цифровим правом, різновидом права на інформацію, елементом належної адміністративної процедури, передумовою судового захисту чи ширшою конституційно-правовою гарантією? На нашу думку, саме останній підхід найбільш повно відображає функціональне призначення алгоритмічної прозорості у системі конституційного права.

Окремі аспекти алгоритмічної прозорості, автоматизованого прийняття рішень, використання штучного інтелекту в публічному управлінні, алгоритмічної підзвітності та пов'язаних із застосуванням цифрових технологій ризиків для прав людини досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: О. Орлов, А. Гачкевич, І. Берназюк, D. K. Citron, J. A. Kroll, M. Ananny, K. Crawford, L. McGregor, D. Murray, V. Ng, S. Grimmelikhuijsen, A. Rachovitsa, N. Johann та ін.

Наявний науковий доробок сформував належне теоретичне підґрунтя для дослідження проблем алгоритмічної непрозорості, підзвітності автоматизованих систем, зрозумілості алгоритмічних рішень, людського контролю за їх прийняттям та процедурних гарантій захисту прав людини. Водночас недостатньо дослідженим залишається саме конституційно-правовий вимір алгоритмічної прозорості як

комплексної гарантії захисту прав людини, її місце у системі конституційно-правових гарантій, взаємозв'язок із закріпленими Конституцією України правами та принципами, а також зміст і критерії достатності інформації, необхідної особі для розуміння, перевірки та оскарження алгоритмічно опосередкованого рішення.

Метою статті є визначення конституційно-правової природи алгоритмічної прозорості, обґрунтування її значення як гарантії захисту прав людини, встановлення нормативного підґрунтя відповідної гарантії у правовій системі України та формування підходу до визначення її змісту й основних рівнів реалізації з урахуванням сучасних європейських стандартів регулювання автоматизованого прийняття рішень.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, функціональний та метод правового аналізу, застосовані для визначення конституційно-правової природи алгоритмічної прозорості, з'ясування її місця у системі гарантій захисту прав людини та аналізу національних і європейських підходів до правового регулювання автоматизованого прийняття рішень.

Виклад основних результатів дослідження. Концепція алгоритмічної прозорості сформувалася на перетині технологічних, етичних, управлінських та юридичних досліджень. У найбільш загальному розумінні вона характеризує можливість отримати інформацію про алгоритмічну систему, її призначення, принципи функціонування та роль у процесі прийняття рішень. Однак для юридичної науки такого визначення недостатньо, оскільки сама наявність певної інформації про алгоритм ще не гарантує можливості захисту прав особи. Так, О. Орлов, досліджуючи алгоритмічну прозорість у державному управлінні, виділяє технічний, процедурний та організаційний складники непрозорості алгоритмічних процесів і пов'язує її подолання, зокрема, зі створенням доступних механізмів оскарження й аудитом алгоритмічних систем [1]. А. Гачкевич, своєю чергою, серед основних проблем забезпечення законності автоматизованого прийняття рішень у діяльності органів публічної влади називає належність повноважень, захист персональних даних, можливість оскарження рішень та людський контроль за автоматизованими процесами [2].

У зарубіжній доктрині проблема непрозорості алгоритмічного управління досліджується вже тривалий час. Д. К. Сітрон ще в контексті ранніх автоматизованих адміністративних систем звернула увагу на те, що перенесення правил прийняття рішень у програмний код може позбавляти особу змістовного повідомлення про підстави рішення та ускладнювати перевірку того, чи правильно норма права була відтворена у технологічній системі. Для подолання цих ризиків дослідниця запропонувала концепцію «technological due process», яка передбачає адаптацію традиційних процедурних гарантій до автоматизованого середовища [3].

Водночас прозорість не повинна ідеалізуватися як самодостатній засіб вирішення всіх проблем алгоритмічного управління. Зокрема, М. Ананні та К. Кроуфорд переконливо застерігають від спрощеного припущення, відповідно до якого можливість «побачити» внутрішню будову алгоритмічної системи автоматично означає можливість її зрозуміти та ефективно контролювати [4]. Подібної позиції дотримуються також Л. Макгрегор та співавтори, які розглядають прозорість як важливу передумову алгоритмічної підзвітності, однак наголошують на необхідності поєднувати її з ширшим правозахисним механізмом, здатним охоплювати весь життєвий цикл алгоритмічної системи [5].

Підкреслимо, що зазначене має принципове значення для конституційно-правового розуміння алгоритмічної прозорості. Її метою не є максимально повне розкриття будь-якої технічної інформації про цифрову систему. Юридично значущою прозорість стає тоді, коли вона дає змогу особі зрозуміти, яким чином використання алгоритму позначилося на реалізації її прав та які правові засоби вона може використати для перевірки або оскарження відповідного рішення. Таким чином, основна конституційна проблема алгоритмічної непрозорості полягає не в технічній складності алгоритму як такій, а в можливості перетворення цієї складності на перешкоду для реалізації прав людини та здійснення правового контролю за публічною владою.

Принагідно додати, що Конституція України не містить окремого права на алгоритмічну прозорість або права на пояснення алгоритмічного рішення. Водночас відсутність спеціального терміна в тексті Основного Закону не означає відсутності конституційного підґрунтя для відповідної гарантії. Насамперед алгоритмічна прозорість пов'язана зі ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина,

її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Технологічний спосіб реалізації владних повноважень не змінює цього обов'язку. Використання алгоритму не може зменшувати обсяг гарантій, якими особа користувалася б у разі прийняття аналогічного рішення без застосування автоматизованої системи [6].

Не менш важливим є принцип верховенства права, закріплений ст. 8 Конституції України, а однією з передумов дії цього принципу є можливість установити юридичні підстави владного втручання та перевірити його на відповідність праву. Якщо алгоритмічно опосередковане рішення породжує правові наслідки для особи, але механізм формування істотних для нього висновків залишається повністю недоступним для перевірки, виникає ризик фактичного вилучення частини владної діяльності зі сфери правового контролю. У цьому контексті особливого значення набуває ст. 19 Конституції України, яка зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України. Отже, застосування алгоритмічної системи не може виступати самостійною підставою владного рішення. Відповідальним суб'єктом залишається відповідний орган публічної влади, а результат роботи алгоритму повинен бути юридично співвіднесений із компетенцією органу, встановленими законом критеріями та процедурою прийняття рішення.

Алгоритмічна прозорість безпосередньо пов'язана також із принципом рівності, закріпленим у ст. 24 Конституції України. Алгоритмічна система може формально застосовувати однакові правила до всіх осіб, але водночас відтворювати непряму дискримінацію через використані дані, способи їх категоризації або критерії оцінювання. За відсутності належної інформації про чинники, які вплинули на рішення, виявлення такої нерівності істотно ускладнюється. Ст. 32 Конституції України створює конституційне підґрунтя для контролю особи за використанням інформації про неї, а ст. 34 – для інформаційного компонента алгоритмічної прозорості. Проте зведення досліджуваної гарантії лише до права на інформацію було б надмірним спрощенням. Інформація про алгоритмічне рішення потрібна особі не сама по собі, а передусім для реалізації інших прав. Найбільш виразно це проявляється у взаємозв'язку зі ст. 55 Конституції України, яка гарантує судовий захист прав і свобод та можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади. Ефективність права на оскарження залежить від можливості зрозуміти причини несприятливого рішення. Особа, яка не знає, що рішення було повністю або частково сформоване алгоритмом, які відомості були використані та які чинники визначили результат, об'єктивно перебуває у слабшому становищі під час його оскарження [6].

Як бачимо, алгоритмічна прозорість не потребує штучного конструювання нового конституційного права, не пов'язаного з чинним текстом Конституції України. Значно обґрунтованішим є її розуміння як похідної комплексної гарантії, що забезпечує реальність уже закріплених конституційних принципів і прав в умовах алгоритмізації владних процесів.

Так, у конституційно-правовій площині гарантії прав людини покликані забезпечувати не декларативне проголошення прав, а можливість їх реального здійснення, охорони та захисту. Саме за цією ознакою алгоритмічна прозорість може бути віднесена до конституційно-правових гарантій.

На нашу думку, алгоритмічну прозорість як конституційно-правову гарантію захисту прав людини доцільно визначати як сукупність нормативних, інформаційних і процедурних вимог до використання алгоритмічних систем, які забезпечують особі та уповноваженим суб'єктам можливість установити факт і характер участі алгоритму у прийнятті рішення, зрозуміти юридично значущі чинники його формування, перевірити правомірність отриманого результату та ефективно скористатися засобами його оскарження і захисту порушених прав.

Таке визначення дає змогу відмежувати алгоритмічну прозорість від простого оприлюднення технічної документації. Конституційно значущою є не будь-яка відкритість, а функціональна прозорість, тобто прозорість, достатня для здійснення правового контролю та захисту прав конкретної особи.

Це означає, що повне оприлюднення вихідного програмного коду не повинно розглядатися як універсальний стандарт алгоритмічної прозорості. Код може бути технічно доступним, але незрозумілим для адресата. Окрім того, навіть аналіз програмного коду не завжди дає змогу встановити, чому система сформувала конкретний результат, особливо якщо йдеться про складні моделі машинного

навчання. Як зазначають Дж. А. Кролл та співавтори, алгоритмічна підзвітність потребує ширшого набору юридичних та технічних інструментів, аніж просте розкриття програмного коду [7].

Саме тому зміст і обсяг алгоритмічної прозорості мають визначатися з урахуванням характеру та ступеня впливу відповідної системи на права людини. Чим суттєвішими є можливі правові наслідки її застосування, тим більш вагомими повинні бути вимоги до обґрунтованості прийнятого рішення, фіксації процесу його формування, можливості подальшої перевірки та здійснення належного людського контролю. З огляду на це, доцільно виокремити чотири взаємопов'язані рівні алгоритмічної прозорості.

Першим є *інституційний рівень,* який передбачає доступність інформації про сам факт використання алгоритмічної системи органом публічної влади, її призначення, сферу застосування, суб'єкта, відповідального за її використання, та характер рішень, у процесі формування яких вона застосовується. Людина не повинна дізнаватися про алгоритмічну природу владного рішення випадково або вже після виникнення негативних правових наслідків.

Другим є *процедурний рівень*. Особа має розуміти місце алгоритму у процедурі прийняття рішення, чи рішення прийнято автоматично, чи алгоритм лише надав рекомендацію; чи мав посадовець реальну можливість відхилити результат системи; чи здійснювалася перевірка його правильності; які процедури передбачені в разі помилки. Така інформація має особливе значення для встановлення суб'єкта юридичної відповідальності та оцінки законності процедури.

Третім є *індивідуально-пояснювальний рівень*, який стосується конкретної особи та конкретного рішення. Він передбачає надання зрозумілого пояснення основних даних, критеріїв і чинників, що мали істотне значення для отриманого результату, а також ролі алгоритмічної системи у його формуванні. Саме цей рівень найбільш тісно пов'язаний із можливістю особи оспорити помилкові дані, виявити дискримінаційний критерій або довести неправильне застосування норми.

Четвертим є *контрольно-наглядовий рівень,* який передбачає можливість компетентних органів, суду або іншого уповноваженого суб'єкта отримати більш глибоку технічну та документальну інформацію, необхідну для перевірки законності функціонування системи. Обсяг інформації, доступної органу контролю, може бути ширшим за обсяг інформації, яка підлягає загальному оприлюдненню, особливо якщо вона містить комерційну таємницю, інформацію з обмеженим доступом або персональні дані третіх осіб.

Разом із тим відзначимо, що, попри відсутність спеціального закону, який комплексно регулював би алгоритмічне прийняття рішень, окремі елементи досліджуваної гарантії уже закріплено у чинному законодавстві України. Так, особливе значення має Закон України «Про захист персональних даних». Частина друга ст. 8 серед прав суб'єкта персональних даних безпосередньо передбачає право знати механізм автоматичної обробки персональних даних, а також право на захист від автоматизованого рішення, яке має для нього правові наслідки [8]. Зазначені положення мають суттєвий потенціал для розвитку національної концепції алгоритмічної прозорості, оскільки законодавство вже визнає, що автоматизована обробка потребує не лише загального захисту персональних даних, а й спеціальної інформаційної та правозахисної гарантії.

Водночас вираз «знати механізм автоматичної обробки» потребує сучасного тлумачення. Він не повинен зводитися до надання технічної характеристики програмного забезпечення. Якщо автоматична обробка персональних даних безпосередньо впливає на рішення щодо конкретної особи, відповідне право має охоплювати достатню інформацію про принципи обробки, категорії використаних даних, їх значення для результату та правові наслідки такого використання.

Важливі передумови для розвитку алгоритмічної прозорості створює і Закон України «Про адміністративну процедуру». Він прямо допускає повне або часткове здійснення адміністративного провадження в автоматичному режимі за допомогою програмних засобів без утручання людини та покладає відповідальність за адміністративні акти, прийняті в такому режимі, на адміністративний орган. Остання обставина має принципове значення, позаяк автоматизація не створює окремого юридично безвідповідального суб'єкта прийняття рішення. Водночас Закон установлює вимогу обґрунтованості адміністративного акта. Адміністративний акт, який може негативно вплинути на права, свободи чи законні інтереси особи, повинен бути мотивованим, а його обґрунтування має забезпечувати можливість правильно зрозуміти рішення та реалізувати право на його оскарження [9].

У разі алгоритмічно опосередкованого рішення ця вимога набуває нового змісту. Адміністративний орган не може належним чином виконати обов'язок мотивування, просто зазначивши, що певний результат був сформований інформаційною системою. Якщо алгоритмічний висновок істотно вплинув на зміст адміністративного акта, мотивувальна частина повинна давати змогу встановити юридично значущі підстави, на яких ґрунтувався такий результат. Таким чином, уже сьогодні можна говорити про наявність у законодавстві України окремих нормативних елементів алгоритмічної прозорості. Проте вони залишаються фрагментарними та потребують системного узгодження.

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні додатково закріплює серед принципів використання систем штучного інтелекту дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини, вимог законодавства про захист персональних даних, а також забезпечення прозорості та відповідального розкриття інформації про системи штучного інтелекту [10].

Відзначимо, що важливим орієнтиром для України є правове регулювання Європейського Союзу, яке поступово формує багаторівневу модель прозорості автоматизованого прийняття рішень. Так, Загальний регламент ЄС про захист даних установлює інформаційні права особи у разі автоматизованого прийняття рішень, включаючи профілювання. Статті 13–15 передбачають надання змістовної інформації про логіку автоматизованої обробки, а також про значення та передбачувані наслідки такої обробки для суб'єкта даних, а ст. 22 додатково регламентує рішення, засновані виключно на автоматизованій обробці, які мають юридичні або аналогічно істотні наслідки для особи [11].

Подальший розвиток цього підходу відбувся у Регламенті ЄС 2024/1689 про штучний інтелект, зокрема ст. 13 Акта вимагає, щоб високоризикові системи штучного інтелекту були достатньо прозорими для того, щоб суб'єкти, які їх використовують, могли належним чином інтерпретувати результати системи. Для таких систем також передбачено вимоги щодо технічної документації, реєстрації, людського нагляду та оцінки впливу на основоположні права у визначених Регламентом випадках. До того ж особливе значення має ст. 86 Акта, якою встановлено право на пояснення індивідуального рішення у визначеній Регламентом категорії випадків. Особа, щодо якої прийнято рішення на основі результату відповідної високоризикової системи штучного інтелекту і яке має юридичні або подібні істотні негативні наслідки для її основоположних прав, може отримати чітке та змістовне пояснення ролі системи штучного інтелекту в процедурі прийняття рішення та основних елементів такого рішення [12].

Принциповим є те, що європейська модель не ототожнює пояснення з повним розкриттям технічної архітектури системи. Її акцент зміщується на змістовність інформації для адресата рішення. Цей підхід отримав важливе судове тлумачення. У справі C-634/21 SCHUFA Holding (Scoring) Суд Європейського Союзу розглядав ситуацію, за якої автоматично сформований кредитний показник використовувався третіми особами під час прийняття рішень щодо конкретної людини. Суд визнав, що формальне залишення остаточного рішення за іншою особою не виключає застосування гарантій автоматизованого прийняття рішень, якщо алгоритмічний результат фактично відіграє визначальну роль у відповідному процесі [13].

Ще більш важливою для розуміння алгоритмічної прозорості є справа C-203/22 CK v Magistrat der Stadt Wien, рішення у якій було ухвалено Судом ЄС 27 лютого 2025 р. Суд розтлумачив поняття змістовної інформації про логіку автоматизованого рішення як інформацію про процедуру та принципи, фактично застосовані під час використання персональних даних для отримання конкретного результату. При цьому Суд фактично відмежував юридично значуще пояснення від суто технічного розкриття алгоритму. Надання складної математичної формули або детального опису всіх етапів автоматизованого процесу саме по собі не відповідає вимозі зрозумілого пояснення. Інформація повинна бути викладена у стислій, прозорій, зрозумілій і доступній формі та давати особі змогу усвідомити, які її персональні дані і яким чином були використані для отримання конкретного результату [14].

Новий етап розвитку міжнародних стандартів пов'язаний із Рамковою конвенцією Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права. Україна підписала Конвенцію 15 травня 2025 р. Її значення для національної правової системи та подальшої адаптації законодавства України вже стало предметом окремих наукових досліджень. Ст. 8 Конвенції безпосередньо закріплює принцип прозорості та нагляду, передбачаючи встановлення належних вимог до прозорості відповідно до конкретного контексту та ризиків використання систем штучного інтелекту [15].

Особливо показовим є зв'язок прозорості з правом на ефективний засіб правового захисту. Так, ст. 14 Конвенції вимагає забезпечити документування відповідної інформації про системи штучного інтелекту, здатні істотно впливати на права людини, та у належних випадках надавати її особам, яких це стосується. При цьому обсяг інформації повинен бути достатнім для того, щоб особа могла оспорити рішення, прийняте або істотно сформоване внаслідок використання системи штучного інтелекту [15].

У такий спосіб на міжнародно-правовому рівні простежується принципово важливий зв'язок, де прозорість є передумовою ефективного оскарження. Цей підхід значною мірою збігається із запропонованим у цій статті розумінням алгоритмічної прозорості як конституційно-правової гарантії. Так, І. Берназюк, аналізуючи значення Рамкової конвенції для України, звертає увагу на перехід від переважно етичних та рекомендаційних підходів до ризик-орієнтованої моделі регулювання, спрямованої на забезпечення прав людини, підзвітність алгоритмічних систем та посилення контролю за автоматизованими рішеннями [16]. Для України цей напрям є особливо важливим з огляду на подальшу цифровізацію публічного управління та європейську інтеграцію. Водночас міжнародні стандарти підтверджують, що вимоги прозорості не можуть бути абсолютно однаковими для всіх алгоритмічних систем. Інтенсивність правових гарантій має залежати від характеру системи, сфери її застосування, ступеня автономності та можливого впливу на права людини.

Водночас визнання алгоритмічної прозорості конституційно-правовою гарантією не означає установлення необмеженого права кожної особи на доступ до всієї інформації про алгоритмічну систему. Відповідна інформація може охоплювати комерційну таємницю, об'єкти інтелектуальної власності, персональні дані інших осіб, відомості, розкриття яких здатне створити загрозу кібербезпеці або дозволити маніпулювання системою. У певних сферах додаткові обмеження можуть бути зумовлені інтересами національної або громадської безпеки. Саме тому оптимальною видається модель диференційованої прозорості, за якої обсяг доступу залежить від суб'єкта та мети отримання інформації.

Для широкої громадськості достатнім може бути розкриття інформації про факт використання системи, її призначення, сферу застосування та відповідального суб'єкта. Особа, прав та інтересів якої безпосередньо стосується рішення, повинна отримувати більш конкретне пояснення його алгоритмічного складника. Натомість суд, орган державного контролю або спеціально уповноважений аудитор за необхідності мають отримати доступ до глибшої технічної інформації, без якої неможливо перевірити законність системи.

Такий підхід відповідає й практиці Суду Європейського Союзу. У справі C-203/22 Суд, розглядаючи співвідношення права на інформацію з охороною комерційної таємниці та правами третіх осіб, фактично відкинув можливість використання таких інтересів як автоматичну підставу для повної відмови особі в інформації. У разі конфлікту відповідних прав необхідні їх належне співвідношення та пошук пропорційного способу захисту [14].

Тож алгоритмічна прозорість не повинна розумітися як принцип «відкрити все». Її конституційно-правова логіка полягає у забезпеченні достатньої прозорості для конкретної правозахисної мети. Проблема обсягу алгоритмічної прозорості має принципове практичне значення. Надмірно загальне повідомлення про використання алгоритму не забезпечує захисту прав людини, тоді як вимога повного розкриття технічної будови системи у багатьох випадках є непропорційною та фактично некорисною для адресата рішення. З огляду на це, пропонується оцінювати конституційну достатність алгоритмічної прозорості за сукупністю п'яти взаємопов'язаних критеріїв:

1) *Критерій поінформованості*, відповідно до якого особа повинна знати про використання алгоритмічної системи у процесі прийняття рішення, що стосується її прав, свобод або законних інтересів.

2) *Критерій зрозумілості.* Надана інформація повинна бути доступною для сприйняття адресатом та не зводитися до складних технічних формул або документації, яка фактично не дає змоги зрозуміти причини отриманого результату.

3) *Критерій юридичної значущості інформації*, за якого пояснення має охоплювати ті дані, критерії, чинники та особливості використання системи, які істотно вплинули на конкретний результат, а не лише загальний опис технології.

4) *Критерій оскаржуваності.* Обсяг інформації має бути достатнім для того, щоб особа могла виявити можливу помилку, заперечити достовірність використаних даних, поставити під сумнів законність критерію або ефективно оскаржити рішення.

5) *Критерій контрольованості,* який передбачає можливість компетентного органу або суду здійснити незалежну перевірку функціонування алгоритмічної системи, якщо без такої перевірки неможливо встановити правомірність рішення.

До того ж особливо важливо, щоб надання пояснення не перетворювалося на формальну процедуру, у межах якої особа отримує стандартизований текст, що не відображає обставин її конкретної справи. Алгоритмічна прозорість має сенс лише тоді, коли вона усуває інформаційну асиметрію між суб'єктом, який застосовує цифрову систему, та людиною, щодо якої ця система формує юридично значущий результат. Саме тому алгоритмічна прозорість повинна розглядатися у нерозривному зв'язку з людським контролем, обґрунтованістю рішення, відповідальністю суб'єкта владних повноважень та ефективністю правового захисту.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що алгоритмічна прозорість має розглядатися як самостійно значуща конституційно-правова гарантія захисту прав людини в умовах цифровізації публічної влади. Її правове значення визначається не ступенем технічної відкритості алгоритму, а здатністю забезпечити особі реальну можливість зрозуміти підстави алгоритмічно опосередкованого рішення, перевірити його правомірність та оскаржити у разі порушення прав.

Обґрунтовано, що конституційний зміст алгоритмічної прозорості формується на перетині принципів верховенства права, законності, рівності, інформаційної автономії особи та ефективного судового захисту. У зв'язку із цим її доцільно розглядати як гарантійний механізм адаптації уже існуючих конституційних прав і принципів до умов алгоритмізації владних процесів.

Відповідно, алгоритмічну прозорість слід розглядати як необхідну умову збереження правового характеру публічної влади у цифровому середовищі, а технологічна складність алгоритмічних систем не може бути підставою для послаблення вимог до обґрунтованості, підзвітності та оскаржуваності владних рішень.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Орлов О. Цифрова етика та алгоритмічна прозорість: виклики та методи забезпечення справедливості автоматизованих рішень у державному управлінні. *Аспекти публічного управління.* 2025. Т. 13, № 2. С. 51–60. DOI: https://doi.org/10.15421/152520
2. Hachkevych A. Process automation in public administration in Ukraine and ensuring legality of AI-driven decision-making. *Актуальні проблеми правознавства.* 2025. № 4. P. 57–62. DOI: https://doi.org/10.35774/app2025.04.057
3. Citron D.K. Technological Due Process. *Washington University Law Review.* 2008. Vol. 85, No. 6. P. 1249–1313. URL: https://journals.library.wustl.edu/lawreview/article/id/6697/
4. Ananny M., Crawford K. Seeing without knowing: Limitations of the transparency ideal and its application to algorithmic accountability. *New Media & Societ*y. 2018. Vol. 20, No. 3. P. 973–989. DOI: https://doi.org/10.1177/1461444816676645
5. McGregor L., Murray D., Ng V. International Human Rights Law as a Framework for Algorithmic Accountability. *International & Comparative Law Quarterly.* 2019. Vol. 68, No. 2. P. 309–343. DOI: https://doi.org/10.1017/S0020589319000046
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96– %D0%B2%D1%80/ed19960628
7. Kroll J. A., Huey J., Barocas S., Felten E. W., Reidenberg J. R., Robinson D. G., H. Yu. Accountable Algorithms. *University of Pennsylvania Law Review*. 2017. Vol. 165, No. 3. P. 633–705. URL: https://collaborate.princeton.edu/en/publications/accountable-algorithms/
8. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text
9. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text
10. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 247.
11. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng
12. Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ML/LSU/?uri=CELEX:32024R1689
13. Judgment of the Court of Justice of the European Union of 7 December 2023 in Case C-634/21, SCHUFA Holding (Scoring). URL: https://www.dpcuria.eu/details?reference=C-634/21

14. Judgment of the Court of Justice of the European Union of 27 February 2025 in Case C-203/22, CK v Magistrat der Stadt Wien. URL: https://www.dpcuria.eu/case?reference=C-203/22

15. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. CETS No. 225. 2024. URL: https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence

16. Берназюк І. М. Рамкова Конвенція Ради Європи про штучний інтелект у контексті захисту прав людини: виклики та значення для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2026. Т. 3, № 93. С. 18–30. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.2

REFERENCES

1. Orlov, O. (2025). Tsyfrova etyka ta alhorytmichna prozorist: Vyklyky ta metody zabezpechennia spravedlyvosti avtomatyzovanykh rishen u derzhavnomu upravlinni [Digital ethics and algorithmic transparency: Challenges and methods for ensuring the fairness of automated decisions in public administration]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 13(2), 51–60. https://doi.org/10.15421/152520 [in Ukrainian].

2. Hachkevych, A. (2025). Process automation in public administration in Ukraine and ensuring legality of AI-driven decision-making. *Aktualni problemy pravoznavstva*, (4), 57–62. https://doi.org/10.35774/app2025.04.057

3. Citron, D. K. (2008). Technological due process. *Washington University Law Review*, 85(6), 1249–1313. Retrieved from: https://journals.library.wustl.edu/lawreview/article/id/6697/

4. Ananny, M., & Crawford, K. (2018). Seeing without knowing: Limitations of the transparency ideal and its application to algorithmic accountability. *New Media & Society*, 20(3), 973–989. https://doi.org/10.1177/1461444816676645

5. McGregor, L., Murray, D., & Ng, V. (2019). International human rights law as a framework for algorithmic accountability. *International & Comparative Law Quarterly*, 68(2), 309–343. https://doi.org/10.1017/S0020589319000046

6. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996, No. 30, Art. 141. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628 [in Ukrainian].

7. Kroll, J. A., Huey, J., Barocas, S., Felten, E. W., Reidenberg, J. R., Robinson, D. G., & Yu, H. (2017). Accountable algorithms. *University of Pennsylvania Law Review*, 165(3), 633–705. Retrieved from: https://collaborate.princeton.edu/en/publications/accountable-algorithms/

8. Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 r. № 2297-VI [On Personal Data Protection: Law of Ukraine dated June 1, 2010, No. 2297-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2010, No. 34, Art. 481. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text [in Ukrainian].

9. Pro administratyvnu protseduru: Zakon Ukrainy vid 17.02.2022 r. № 2073-IX [On Administrative Procedure: Law of Ukraine dated February 17, 2022, No. 2073-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2023, No. 15, Art. 50. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text [in Ukrainian].

10. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.12.2020 r. № 1556-r [On Approval of the Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 2, 2020, No. 1556-r]. *Uriadovyi kurier*, 2020, No. 247. [in Ukrainian].

11. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of April 27, 2016, on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *Official Journal of the European Union*, L 119, May 4, 2016, pp. 1–88. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng

12. Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ML/LSU/?uri=CELEX:32024R1689

13. Court of Justice of the European Union. (2023). *Judgment of the Court of Justice of the European Union of 7 December 2023 in Case C-634/21, SCHUFA Holding (Scoring)*. Retrieved from: https://www.dpcuria.eu/details?reference=C-634/21

14. Court of Justice of the European Union. (2025). *Judgment of the Court of Justice of the European Union of 27 February 2025 in Case C-203/22, CK v Magistrat der Stadt Wien*. Retrieved from: https://www.dpcuria.eu/case?reference=C-203/22

15. Council of Europe. (2024). *Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law*. CETS No. 225. Retrieved from: https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence

16. Bernaziuk, I. M. (2026). Ramkova Konventsiia Rady Yevropy pro shtuchnyi intelekt u konteksti zakhystu prav liudyny: Vyklyky ta znachennia dlia Ukrainy [Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence in the context of human rights protection: Challenges and significance for Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, 3(93), 18–30. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.2 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 16.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026